

THOMAS KEIGHTLEY

TEMPLIERII

O SOCIETATE SECRETĂ DIN EVUL MEDIU

Traducere din limba engleză:
MONICA MEDELEANU

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

CAPITOLUL I 5

Cruciadele – Idei greșite cu privire la originea lor – Adevăratele lor cauze – Pelerinajul – Pelerinajul lui Frotmond – Pelerinajul contelui de Anjou – Deosebirea izbitoare dintre creștinismul din răsărit și cel din apus – Cauzele caracterelor lor diferite – Feudalismul – Amploarea acestui principiu.

CAPITOLUL II 19

Primul așezământ al ospitalierilor de la Ierusalim – Biserica Santa Maria de Latina – Așezământul Sf. Ioan – Ospitalierii – Originea templierilor – Sărăcia lor originară – Sf. Bernard – Caracterizarea făcută de acesta templierilor – Aprobarea și confirmarea ordinului de către Conciliul de la Troyes – Dovezi ale respectului de care se bucurau.

CAPITOLUL III 32

Orientarea templierilor către răsărit – Exonerarea și respingerea acuzației de a fi avut legături cu ismaeliții – Fapte ale templierilor – Cruciada lui Ludovic al VII-lea – Asediul Ascalonului – Vânzarea lui Nassir-ed-din – Corupția ospitalierilor – Bula *Omne Datum Optimum* – Refuzul templierilor de a participa la expediția împotriva Egiptului – Asasinarea solului ismaelit.

CAPITOLUL IV 42

Eroismul templierilor și al ospitalierilor – Bătălia de la Hittin – Cruciada lui Richard al Angliei și a lui Filip al Franței – Corupția ordinului – Papa Inocențiu al III-lea redactează o scrisoare de condamnare – Frederic al II-lea – Marele măcel al templierilor – Henric al III-lea al Angliei și templierii – Puterea templierilor în Moravia – Măcelărirea lor de către ospitalieri – Căderea Acrei.

CAPITOLUL V 53

Categorii de templieri – Cavalerii – Calificările lor – Modul de admitere – Îmbrăcămintea și armele cavalerului – Aspectul înmormântării – Capelanii – Modul de admitere – Veșminte – Îndatoriri și privilegii – Frații slujitorii – Modul de admitere – Îndatoririle lor – Afiliații – Cauzele și avantajele afilierii –

Donates și oblates.

CAPITOLUL VI 71

Provinciile ordinului – Provinciile răsăritene – Ierusalim – Case din această provincie – Tripolis – Antiohia – Cipru – Provinciile occidentale – Portugalia – Castilia și Leon – Aragon – Franța și Auvergne – Normandia – Aquitania – Provence – Anglia – Germania – Italia de sus și centrală – Apulia și Sicilia.

CAPITOLUL VII 81

Funcționari ai ordinului – Maestrul – Modalitatea de alegere – Drepturile și privilegiile lui – Restricțiile impuse – Seneșalul – Mareșalul – Vistiernicul – Postăvarul – Turcopilarul – Marii stareți – Comandanții – Vizitatorii – Submareșalul – Stegarul.

CAPITOLUL VIII 92

Adunările – Modalitatea în care erau ținute – Modul de viață al templierilor – Distracții – Comportamentul în război.

CAPITOLUL IX 101

Jacques de Molay este ales maestru – Ultima încercare a creștinilor în Siria – Comportamentul celor trei ordine militare – Filip cel Frumos și papa Bonifaciu al VIII-lea – Prizonieratul papei – Alegerea lui Clement al V-lea – Scaunul papal este mutat în Franța – Cauzele dușmăniei lui Filip față de templieri – Sosirea lui Molay în Franța – Întrevederile sale cu papa – Acuzațiile aduse templierilor – Arestarea cavalerilor – Demersurile făcute în Anglia – Natura acuzațiilor împotriva ordinului.

CAPITOLUL X 117

Anchetarea cavalerilor aflați în închisoare – Diferite moduri de tortură – Cauze ale mărturisirii – Ce fel de mărturisiri se făceau – Templieri aduși în fața papei – Declarațiile lor – Comisia papală – de Molay este adus în fața ei – Ponsard de Gisi – Apărători ai ordinului – Actul de acuzare – Capii apărării – Martori împotriva ordinului – Cincizeci și patru de templieri arși pe rug la Paris – Remarcabilele cuvinte ale lui Aymeric de Villars-le-Duc – Templieri arși în alte locuri – Interogatoriile ulterioare – Capul venerat de templieri – Jean de Pollincourt – Pierre de la Palu.

CAPITOLUL XI 140

Interogatoriile din Anglia – Germania – Spania – Italia – Neapole și Provence – Sicilia – Cipru – Întrunirea consiliului de la Vienne – Suprimarea ordinului – Soarta membrilor lui – Moartea lui Jacques de Molay.

Capitolul I

*Cruciadele – Idei greșite cu privire la originea lor –
Adevăratele lor cauze – Pelerinajul – Pelerinajul lui
Frotmond și al contelui de Anjou – Deosebirea dintre
creștinismul din răsărit și cel din apus – Feudalismul:
amplizarea și forța acestui principiu.*

Dintre numeroasele fenomene remarcabile ale Evului Mediu, nici unul nu este mai demn de atenție sau mai caracteristic vremii, stării societății și opiniilor decât instituția ordinelor religioase și militare ale cavalerilor ospitalieri, templieri și teutoni. Dintre aceste ordine, care își datorează originea cruciadelor, teutonii, după pierderea, în final, a Pământului Sfânt, și-au mutat scena activității în nordul Germaniei, îndreptându-și armele împotriva păgânilor ce continuau să ocupe coasta sudică a țărilor baltice; aici ordinul a fondat în mare măsură puterea prusacă. La rândul lor ospitalierii, înfigându-și steagul în insula Rodos, au opus o rezistență îndelungată turcilor otomani și, după ce au fost obligați în final să se retragă, s-au stabilit pe insula Malta, unde înfruntat oștile celor mai mari sultani și și-au păstrat independența până la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Cavalerii Templului au avut parte de o soartă mai puțin glorioasă. Ei au ajuns victimele lăcomiei lipsite de principii a unui rege neîndurător; proprietatea lor a fost poprită și confiscată; cei mai nobili membri ai ordinului au pierit în flăcări; amințirea lor a fost ponegrită; le-au fost atribuite cele mai abominabile nelegiuiri; și s-a presupus că ceea ce însuflețea adunările lor era

o doctrină secretă care amenința liniștea socială și independența națională. Cu toate că s-au ridicat mulți apărători competenți ai acestor cavaleri, acuzațiile împotriva lor au fost reiterate până în zilele noastre și un distins orientalist, Von Hammer, chiar a încercat recent să aducă probe suplimentare și inedite ale vinei lor secrete¹.

Creșterea numărului apărătorilor lor, conturarea originii lor, dezvoltarea alcătuirii interne a societății lor, prezentarea faptelor lor, examinarea istoriei condamnării și suprimării lor, precum și înfățișarea absurdității și frivolității acuzațiilor care li s-au adus fac obiectul propriei noastre cercetări; toate aceste aspecte, deși nu oferă probe în sprijinul acuzației că templierii ar fi susținut vreo doctrină misterioasă, îi plasează totuși printre societățile secrete din Evul Mediu, și nu puțini sunt cei care susțin că ei reprezentau o astfel de societate.

Întrucât societatea templierilor și-a datorat originea cruciadelor, înainte de a intra în miezul problemei, vom încerca să îndreptăm unele noțiuni eronate referitoare la cauzele și natura acestor renumite expediții. Opinia potrivit căreia cruciadele au fost o emanație a spiritului cavalerismului este una dintre cele mai greșite care pot fi concepute, deși este una dintre cele mai răspândite. Autorii de romane cavalești și cei care scriu istoria ca pe un astfel de roman își exercită influența pentru a întreține această iluzie și însuși cuvântul „cruciadă” evocă în cele mai multe minți imagini de armuri înzorzionate, de pene care flutură, de scuturi cu blazoane, însoțite de iubirea doamnelor, de onoare cavalească și fapte curtenitoare de arme. O mare parte din această pervertire a adevărului trebuie atribuită, fără îndo-

¹ Principalele lucrări care se referă la templieri sunt: Raynouard, *Monuments historiques relatifs à la Condamnation des Templiers*; Dupuy, *Histoire de la Condamnation des Templiers*; Münter, *Statutenbuch des Ordens der Tempelherren* și Wilike, *Geschichte des Tempelherrenordens*.

ială, celebrului autor al epopeii scrise pe tema primei cruciade. Torquato Tasso, care, trăind în vremea când ultima licărire a cavalerismului răzbătea cu intermitențe prin întunericul moral și politic ce se întindea peste o Italie în așteptarea libertății, are scuza că, tânăr și neexperimentat fiind în filosofia istoriei, a înțeles greșit caracterul societății europene anterioare lui cu șase secole sau și-a luat libertatea de a satisface gusturile unei curți care îndrăgea imaginea romanțată a timpurilor trecute și de a le stimula în vederea unei emulații nobile prin reprezentarea eroilor primei cruciade ca fiind însuflețiți de spiritul și virtuțile cavalerismului ideal. Dar această scuză nu poate fi adusă și celor care, scriind în prezent, confundă cavalerismul și cruciadele, fac un rezumat al istoriei acestora din urmă cu titlul celui dintâi și se aventurează să afirme că viteazul Tancred era *idealul minunat* al cavalerismului și că *Talismanul* conține o imagine fidelă a spiritului și caracterului cruciadelor.

Îndrăznim să afirmăm că originea cruciadelor nu este cavalerismul și că prima cruciadă, cea mai importantă dintre toate și care a dat tonul și caracterul tuturor celor care au urmat, nu prezintă nici o urmă a ceea ce se înțelege în mod obișnuit prin termenul „cavalerism” sau a ceea ce imaginația mai degrabă decât cunoașterea lui Burke a descris ca întrupând

loialitatea generoasă față de rang și sex, ascultarea mândră, obediința demnă și acea subordonare a inimii care a ținut viu, chiar în servitute, spiritul unei libertăți înalte – acea sensibilitate a principiului, acea puritate a onoarei, care resimțea o pată ca pe o rană, care insufla curajul și tempera cruzimea în același timp, care înnobila tot ceea ce atingea și sub influența căreia viciul însuși, pierzându-și toată grosolănia, rămânea fără jumătate din răul său.

Cel care poate atribui ceva din descrierea de mai sus celor care au mărșăluit sub arme în Asia ca să elibereze mormântul

lui Hristos, cunoaște cu siguranță puțin din secolul al XI-lea și spiritul acestuia. Puțin trebuie să fi parcurs din *Gesta Tancredi* a lui Radulphus Cadomens cel care consideră că acest viteaz războinic, așa cum era fără îndoială, a fost oglinda cavalerismului.

Cavalerismul și cruciadele au început în același secol și își au originea în același punct. Între ele nu există o legătură de cauzalitate, ci ambele au fost efectele aceleiași cauze, feudalismul. Acesta a indus „ascultarea mândră, obediența demnă” etc., care treptat au fost idealizate, ajungându-se la cavalerism; a imprimat în mintea vasalului acele principii cu privire la drepturile și proprietatea seniorului său, care păreau să justifice și să aprobe Războiul Sfânt. Înainte de a explica modul în care a acționat acest mobil, trebuie să ne oprim pentru a nota o altă cauză care a dus la cruciade, fără de care pesemne că nu s-ar mai fi ajuns la ele.

În toate epocile, omul a fost condus de un puternic impuls al naturii sale să viziteze acele locuri care s-au evidențiat ca scene ale faptelor mari și vestite sau ca reședințe ale unor persoane deosebite. Acțiunea acestui sentiment firesc este și mai mare când se combină cu religia și apare credința că prin acest semn de respect se aduce mulțumire obiectului adorației, iar adoratorului îi este asigurată bunăvoința acestuia. De aceea, pelerinajul sau practica călătoriilor îndepărtate la templele vestite și în alte locuri de devoțiune a deținut un loc special în toate epocile lumii. În cele mai îndepărtate perioade ale istoriei mitice a Greciei, în care nu este de cercetat adevărul istoric, ci trebuie analizate doar obiceiurile și modurile de gândire, întâlnim constant *theoria* sau pelerinajul la Delphi, menționat în istoria eroilor, de unde putem conchide cu certitudine că a făcut parte tot timpul din obiceiurile grecilor. În prezent, India asistă în fiecare an la pelerinajul unor mulțimi nesfârșite de oameni la templul Jagannath, iar Ierusalimul a fost mii de ani locul cel mai frecventat de către israeliții pioși.

Țara care a fost martoră la viața și moartea Domnului lor a căpătat în mod firesc importanță în ochii creștinilor timpurii, dintre care mulți erau iudei prin naștere și au privit întotdeauna Ierusalimul cu sentimente de venerație. De asemenea, toți au confundat – așa cum s-a întâmplat, din nefericire, și în epocile târzii – legea veche și cea nouă și nu au văzut că prima nu a reprezentat decât „vestirea” ultimei, și au considerat că preceptele politice și economice enunțate pentru un singur popor, care locuia într-o regiune mică, erau destinate obligatoriu bisericii lui Hristos, ce era plănuită să cuprindă întregul neam omenesc. Multe dintre practicile iudaismului au fost, așadar, respectate de creștini și trebuie să atribuim acestui principiu evoluția rapidă a pelerinajului (precum și a credinței în eficacitatea lui) la Cetatea Sfântă.

Abuzurile pelerinajului au fost înțelese de timpuriu și unii dintre cei mai evlavioși Părinți ai Bisericii au predicat și au scris împotriva acestei practici. Dar evlavia și elocvența au fost zadarnice și nu au avut decât o mică contribuție la stăvilirea torentului, atunci când oamenii au ajuns la credința că apele Iordanului au puterea de spăla orice păcat, chiar dacă nu se căiau sincer. Pe măsură ce corupția din Biserică s-a adâncit, această instituție a crescut în înțelepciune lumească și, luând pelerinajul sub protecția ei, l-a făcut parte din disciplina penitenței. Păcătosului i se porunca acum să facă o călătorie la Pământul Sfânt ca mijloc de a-și elibera sufletul de vina numeroaselor sale ticăloșii. Numărul pelerinilor a crescut în fiecare an, în timp ce închinarea în fața relicvelor – dintre care cele care veneau de pe Pământul Sfânt erau socotite cele mai eficace –, stimula pelerinajul, de vreme ce o mică sumă de bani folosită pentru achiziționarea relicvelor contrafăcute, aflate mereu la vânzare în Ierusalim, avea ca efect înmiirea profitului pelerinului atunci când acesta se întorcea acasă. În plus, pelerinul era respectat și

venerat oriunde se ducea, ca un favorit special al Divinității, bucurându-se de înaltul privilegiu de a fi vizitat locurile sfinte, din a căror sfințenie se presupunea că se împărtășise și el.

Secolul al XI-lea a fost marea perioadă a pelerinajului. O denaturare bizară a înțelesului unei părți a Scripturii i-a făcut pe oameni să-și imagineze că anul 1000 era acela al venirii lui Hristos pentru a judeca lumea. Cum se credea că valea Iosafatului este locul în care va avea loc acest eveniment înfricoșător, același sentiment care i-a determinat pe oamenii zilelor noastre să-și mângâie sufletele presupunând că pocăința pe patul morții va cântări în ochii lui Dumnezeu cu o viață petrecută în supunere în fața voinței Lui și în practicarea virtuții, a impulsionat pe mulți să călătorească la Pământul Sfânt, în credința că această devoțiune a slujitorilor nepăsători până atunci va fi bine primită de Domnul lor și le va aduce o ascultare indulgentă în fața scaunului Lui de judecată.

Prin urmare, pelerinajul a sporit considerabil. Eșecul așteptărilor lor – timpul stabilit trecând fără ca Fiului Omului să vină pe norii Cerului – nu i-a oprit, ci, dimpotrivă, le-a dat un impuls suplimentar și în acest secol caravanele pelerinilor au ajuns la asemenea amploare și putere, încât au căpătat apelativul de *Oștile Domnului* – precursori ai primei și celei mai mari cruciade.

Într-adevăr, credința în valoarea (și chiar în obligația) unui pelerinaj la Ierusalim în ochii lui Dumnezeu era acum tot atât de adânc întipărită în mintea fiecărui creștin, indiferent de poziția socială, cum este în concepția adepților lui Muhammad necesitatea de a face un pelerinaj și superioritatea celui care merge la Kaaba din Mecca. Și, în starea de degradare din acea perioadă, pelerinajul era socotit ca fiind echivalent cu ștergerea tuturor păcatelor. În sprijinul acestei idei vom relata pelerinajele a două persoane mai speciale din acele timpuri. Primul a avut loc în secolul al IX-lea, iar al doilea în secolul al XI-lea.

În timpul domniei lui Lothaire, fiul lui Ludovic Debonaire, un nobil din Bretagne, numit Frotmond, care își omorâse unchiul și fratele mai mic, a început să simtă remușcări pentru crimele sale. Îmbrăcat în haină de penitent, s-a înfățișat înaintea monarhului și a adunării prelaților săi și și-a mărturisit vinovăția. Regele și episcopii au poruncit să fie legat cu lanțuri de fier, iar apoi i-au cerut, ca ispășire pentru vina sa, să pornească spre răsărit și să viziteze toate locurile sfinte, îmbrăcat în haină de păr de animal și cu fruntea acoperită cu cenușă. Însoțit de slujitorii și de tovarășii săi de asasinat, seniorul breton s-a îndreptat către Palestina, unde a ajuns în siguranță. Supunându-se ordinelor suveranului său și bisericii, a vizitat toate locurile sfinte, a traversat deșertul arab care fusese scena peregrinărilor lui Israel, și a intrat în Egipt. De acolo, a traversat o parte a Africii și a mers până în Cartagina, unde s-a imbarcat ca să meargă la Roma. Aici, Papa, căruia i-a cerut sfatul, l-a îndemnat să facă un al doilea pelerinaj, pentru a-și săvârși penitența și a dobândi iertarea desăvârșită a păcatelor sale. Așadar, Frotmond a pornit încă o dată la drum și, împlinindu-și îndatoririle cuvenite în Cetatea Sfântă, a plecat spre țărmul Mării Roșii și a locuit pe Muntele Sinai timp de trei ani, după care a făcut o călătorie în Armenia și a vizitat muntele pe care s-a oprit arca lui Noe. Omorurile fiind acum ispășite, potrivit ideilor acelor timpuri, s-a întors în țara lui natală, unde a fost primit ca un sfânt și, stabilindu-se în mănăstirea din Redon, și-a petrecut restul zilelor acolo; după ce a murit a fost foarte regretat de frații săi¹.

Fulk de Nerra, conte de Anjou, a vărsat mult sânge nevinovat. Și-a ars de vie prima soție și a obligat-o pe a doua să plece la Pământul Sfânt, ca să se adăpostească de sălbăticia sa. L-a urmărit oprobriul public și, afirmându-și drepturile, conștiința

¹ Michaud, *Histoire de Croisades*, I, p. 59.

a înfățișat imaginației sale tulburate pe cei care au pierit de mâna lui ieșind din mormintele lor și certându-l pentru crimele sale. Dornic să scape de chinuitorii săi nevăzuți, contele a îmbrăcat veșmântul de pelerin și a pornit spre Palestina. Furtunile cu care a dat piept în mările siriene au apărut sufletului său vinovat drept instrumente ale răzbunării divine și au sporit arderea căinței sale. A străbătut străzile Cetății Sfinte cu o frânghie în jurul gâtului și bătut cu ciomege de slujitorii săi, în timp ce repeta aceste cuvinte: „Doamne, îndură-te de un creștin necredincios și nelegiuit, de un păcătos care rățăcește departe de casa lui”. Cât a rămas în Ierusalim, a făcut numeroase pomeni, ușurându-i pe pelerinii nevoiași și lăsând în urmă multe opere ale pietății și generozității sale.

Oricât de aspră a fost penitența contelui de Anjou, aceasta nu l-a împiedicat să săvârșească o înșelătorie prea puțin evlavioasă. Cronicarii spun că, în timp ce stătea îngenunchat în fața mormântului sfânt, el a reușit să desprindă de pe el o piatră prețioasă, pe care a luat-o cu sine în apus. La întoarcerea în ducatul său, a construit la castelul Loches o biserică după modelul celei a Învierii de la Ierusalim și se ruga în fiecare zi acolo, vărsând lacrimi pentru obținerea iertării divine. Cu toate acestea, cugețul său nu-și putea găsi odihna. Era urmărit în continuare de aceleași imagini groaznice și a vizitat încă o dată Pământul Sfânt și a dat credincioșilor o pildă prin asprimea penitenței sale.

Întorcându-se acasă prin Italia, el l-a scăpat pe pontiful suprem de un dușman formidabil care îi devasta teritoriul, iar papa, recunoscător, i-a oferit în schimb absolvirea deplină de toate păcatele sale. Fulk a adus cu el la Anjou o mare cantitate de relicve cu care a împodobit bisericile din Loches și Angers, iar ocupația lui principală din acel moment a fost ridicarea de orașe și mănăstiri, de la care a primit numele de *marele ziditor*. Oamenii lui, care au binecuvântat cerul pentru convertirea sa,

I-au cinstit și l-au iubit, vina pentru păcatele sale a fost ștearsă prin mijloacele socotite atunci a avea eficacitate absolută. Totuși, vocea pusă de Dumnezeu în inima omului și care, într-un cuget nobil, nici o putere nu o poate reduce la tăcere desăvârșită, nu a încetat, iar Pământul Sfânt l-a văzut pentru a treia oară pe contele de Anjou udând mormântul lui Hristos cu lacrimile sale și suspinând din nou pentru păcatele sale. El a părăsit Ierusalimul pentru ultima oară, lăsând sufletul său în grija rugăciunilor fraților cucernici a căror menire era aceea de a primi pelerinii, și s-a îndreptat către casă. Dar nu a mai apucat să revadă Anjou: moartea l-a ajuns la Metz. Trupul lui a fost dus la Loches și îngropat în biserica Mormântului Sfânt construită de el.

Aceste exemple sunt suficiente pentru a arăta care era opinia generală despre eficacitatea și valoarea pelerinajului la Pământul Sfânt în epoca despre care scriem. Aflăm în ele dovada convingătoare că prinții și prelații, treapta cea mai înaltă și mai luminată a societății, credeau cu tărie în această posibilitate de a șterge vina pentru crimele cele mai grave. Și nu se poate spune că reprezentanții clerului au profitat de ignoranța oamenilor și au făcut din ea un instrument pentru a-și extinde puterea și influența, căci o astfel de aserțiune ar evidenția atât ignoranța

omenească în general, cât și caracterul și comportamentul ierarhiei romano-catolice față de aceasta și le-am putea extinde la nivelul tuturor perioadelor de timp. Oricât de imorale ar fi fost viețile multora dintre membrii clerului, ei nu au pus niciodată în discuție adevărul dogmelor religiei lor. Chiar și marele și îndrăznețul Grigorie al VII-lea, când se afla în toiul unor afirmații ce ni se par arogante și aproape necucernice, nu s-a îndoit niciodată nici măcar o clipă că drumul pe care îl urma nu este cel drept și plăcut cerului. Clerul, la fel ca și laicii, era ferm convins de eficacitatea pelerinajului și, în ambele cazuri, puterea convingerii era, în mod firesc, proporțională cu ignoranța celui care credea. Prin urmare, aflăm că mulțimi mari din toate pozițiile sociale și de ambele sexe, atât din rândul clerului cât și dintre laici, mergeau în fiecare an la mormântul lui Hristos.

Rămâne să explicăm care a fost principiul ce a stat la originea ideii dreptului și legitimității de a recupera Pământul Sfânt, care se afla acum în mâinile turcilor fanatici după ce înainte fusese în stăpânirea sarazinilor toleranți. Această cauză a fost, după cum am afirmat mai sus, spiritul feudal, adică spiritul epocii și nu emanația acestuia numită cavalerism.

Religia, oricare ar fi caracterul și adevărata ei natură, va înprumuta întotdeauna o nuanță din obiceiurile și firea celor care o adoptă. Nimic nu poate ilustra mai bine adevărul acestei observații decât istoria religiei creștine. Oricine deschide Evanghelia și o citește fără idei preconcepute și prejudecăți nu poate să nu recunoască imediat pietatea rațională și ardentă, bunăvoința activă, moralitatea pură, libertatea nobilă față de opreliștile lumii, unită cu despovărarea plină de râvnă de toate îndatoririle sociale, pe care le insufflă fiecare pagină a ei. Totuși, în răsărit găsim această religie degenerată în superstiție lamentabilă și subterfugii metafizice, însoțite de maliția lui *odium theologicum*, în timp ce în apus a asumat un caracter fanatic și feroce considerând sabia un instrument de

convertire superior rațiunii și argumentului. Această diferență, atât de stranie în aparență, s-a ivit din cauza deosebirii stării sociale și a instituțiilor politice dintre popoarele din răsărit și cele din apus din perioada în care au îmbrățișat creștinismul.

Spiritul liber a dispărut din Grecia atunci când primii misionari creștini și-au propovăduit credința. Dar firea grecilor era încă vie, iar forța rațiunii mare. Mai mult decât atât, grecii continuau să aibă aceeași înclinație către o religie sensibilă și materială, care i-a distins întotdeauna, iar despotismul crescând al imperiului a înăbușit și a slăbit din ce în ce mai mult spiritul marțial pe care l-au arătat în zilele libertății lor. Nu le-a rămas nici un domeniu pentru activitatea mentală, în afară de acela al filosofiei și cel al religiei. Pe primul, care a fost atât de mult timp desfătarea lor, au reușit să-l prefacă într-un misticism aproape neinteligibil și în forma aceasta și-a răspândit repede infecția în noua credință, care era în plus metamorfozată și schimbată în caracter printr-o infuzie din sistemul dualist al Persiei.

Între timp, spiritul ascetic care a venit din răsărit împreună cu lipsa de îndrăzneală datorată presiunii despotismului au conlucrat la a-i face pe greci să înțeleagă greșit spiritul Evangheliei și să transforme creștinismul într-o superstiție. Când împăratul Nichifor Phocas a încercat să inspire un spirit marțial și fanatic în supușii săi și să-i ridice la luptă împotriva sarazinilor, episcopii lui au răspuns îndemnurilor lui citând un canon din Sf. Vasile, care spunea că cel ce a ucis un dușman în luptă trebuie să se abțină timp de trei ani de la împărtășirea cu sfintele taine. Într-o zi, preotul unui orașel din Cilicia tocmai ținea liturghia când sarazinii au năvălit și au început să jefuiască localitatea. Fără să mai piardă vremea cu lepădarea veșmintelor sacerdotale, a apucat ciocanul, care în bisericile din răsărit slujea frecvent pentru a bate clopotul și, alergând în mijlocul necredincioșilor, și-a folosit arma în așa fel încât i-a pus repede pe fugă și astfel a salvat orașul.